

A folyóiratok után a megszállás ideje alatt megjelent könyvek, füzetek és tankönyvek jegyzékét adja CSOMÁR ZOLTÁN. Összesen hatvanánál több cím szerepel a jegyzékben „BERTÓK BÉLÁnak, a kárpátaljai egyházkerület püspökének szerkesztésében és kiadásában megjelent könyvek és füzetek“ és „egyéb kiadásban megjelent művek“ ket-tős csoportosításon belül. Az első csoportnál nem tünteti fel CSOMÁR, hogy a felsorolt művek a *Szeretet Kiskönyvtár*ba tartoznak-e vagy sem. Egyébként is könyvészeti leírásai, sajnos, nem elég pontosak. Csak szerző, cím és megjelenési év szerepel, hely, kiadó, nyomtató megnevezése, alak és terjedelem jelzése nélkül. Így azután például nem-igen lehet következtetéseket levonni arranézve, hogy melyik nyomtat-vány volt apróbb traktátus vagy füzet s melyik nagyobb igényű munka. Éppen ezért CSOMÁR kezdő lépése után összeállítandó lenne a cseh megszállás alatt élt magyar reformátusság egyházi irodalmának pontos bibliográfiája.

Ezek a folyóiratok, könyvek (köztük a felvidéki reformátusság gyülekezeti énekeskönyve, amelynek történetét CSOMÁR külön fejezetben mondja el), s az összes egyházi hatóságok (Zsinat, Konvent, egyházkerületek és egyházmegyék) gyűléseinek kinyomott *jegyzőkönyvei* ugyanis a húszéves elnyomás református egyháztörténetének, sőt az egész kisebbségi magyarság történetének becses, hiteles forrásai. Különösen áll ez a különböző jegyzőkönyvekre, amelyek az eseményeket híven tükrözik vissza és a véleményeket, állásfoglalásokat a valóság-nak megfelelően rögzítették le, mintegy tudván, hogy a bátor kiállásért való üldöztetés árán is meg kell őrizni az igazságot a jövődörténeti kutatás számára. Ezekre a tényekre is rámutat CSOMÁR ZOLTÁN és munkájának különösen értékes részei azok, amelyekben ezeket a megállapításait foglalja írásba.

HARSÁNYI ANDRÁS.

Szabó Géza: *Geschichte des Ungarischen Coetus an der Universität Wittenberg. 1555—1613*. Akademischer Verlag. Halle (Saale) 1941. 158 l. (Bibliothek des Protestantismus im Mittleren Donaauraum. Hrsg. von MICHAEL BUCSAY, Band II.)

A reformáció évtizedeiben a prédikátoroknak készülő magyarországi ifjak leglátogatottabb külföldi tanulmányi helye Wittenberg volt. Oly nagy számban keresték fel a magyarok LUTHER és MELANCHTON egyetemét, hogy a XVI. században alkalmasnak látszott egy a kinn tanuló magyar diákokat összetartó szervnek a felállítása. 1555-ben megalapították a wittenbergi *Coetus Ungarorumot*. A coetuson belül komoly közös tudományos munkálkodás folyt. Erre utal az is, hogy a coetus tagjai *önálló könyvtárt* gyűjtöttek maguknak.

A coetus ránkmaradt eredeti anyakönyve több adatot tartalmaz erre a könyvtárra vonatkozólag.

1574-ben egy diák, MATTHIAS GEMMEUS, hazájába való visszatérése alkalmával könyveit a Coetus közös könyvtárára hagyta. Ilyen adományozás volt a könyvtár gyarapodásának egyik módja. Egy másik mód a coetusnak juttatott pénzádományokból könyvvásárlás volt. Az anyakönyv egy 1576-i bejegyzése arról tanuskodik, hogy a csengeriek DERECSKEI AMBRUSSAL 15 tallért küldtek a coetusnak. GÖNCI GYÖRGY, aki 1565-ben maga is seniorként állt a coetus élén, volt ennek az adománynak kieszközölője. A pénzen a senior, KASSAI CSÁSZÁR GYÖRGY a tagok beleegyezésével könyveket vett. CICERO műveinek jegyzetes kiadása volt a legdrágább a könyvek között: 8 tallér (az 1588-i könyvjegyzék szerint 9 kötetből állott); a másik három munka: ERASMUS *Adagiaj*ának 1573-as kiadása 3 tallér 6 garasba, BOETIUS munkái 2 tallér 6 garasba és SOPHOKLES tragédiái 1 tallér 16 garasba kerültek. BOETIUST és SOPHOKLEST egy következő senior, SZÜRTEI SZAKÁCS ISTVÁN, 1581-ben közbeleegyezéssel eladta 3 tallérért — azaz a vételárral szemben 2 garas híján egy egész tallér veszteséggel.

Az anyakönyv tartalmazza a könyvtár 1588-i állagát is ama bejegyzés alapján, amely a könyvtárnak 1588. január 25-én az új senior, CSAHOLYI JÁNOS részéről való átvételét foglalja írásba. Elődje, CSANÁDI JÁNOS, 11 tételben adja át a könyveket. Ezekhez járulnak még — szintén az anyakönyv bizonyága szerint — az 1590. október 7-én elhunyt VÁRADI MIHÁLY könyvei is (7 tétel), amelyeket a senior, UNGVÁRI JÁNOS szintén a coetus könyvtárának állományába sorolt be. A könyvek igen vegyes tárgyúak voltak, ami nem csupán a tagok többirányú tudományos érdeklődésének, hanem annak is eredménye, hogy nagyrészüket adományozás folytán került a coetus birtokába. Az anyakönyv bejegyzései arról is tanuskodnak, hogy a coetus egy-egy kiváló tagját hazatérése alkalmából könyvvel ajándékozta meg. Három senior visz magával könyvet haza Wittenbergből, mint a coetus hálájának kifejezését, amely azonban bizonyára tudatosan azt a célt is szolgálta, hogy a hazai könyvkultúra fejlődjék: (UJFALVI IMRE — *Biblia veteris translationis*, UJFALVI K. IMRE — *Isagoge Logica* NICOLAI CRELLII és VÁRADI GERGELY — *Scholae Rhetoricae MELCHIORIS JUNII*).

A coetusnak a könyvekkel kapcsolatban hozott igen érdekes döntését őrizte még meg az anyakönyv. 1586-ban, KÁROLYI ANDRÁS seniorsága alatt úgy rendelkeznek *universi fratres nationis Ungaricae*, hogy a tagok egyenként és maga a coetus is könyvet csak annyiban vásárolhat, amennyiben azokat adósságcsinálás nélkül ki tudják fizetni is. Rendelkezésüknek az a célja, hogy a tisztességes tanulmányok el-

végzésére Wittenbergbe gyűlt magyar diákok *becsülete épségben tartassék*. Fokozatos büntetések várnak azokra, akik a rendelkezések ellen vétenek.

A wittenbergi magyar coetus könyvkultúrájáról ezeket mondja el az eredeti anyakönyv alapján SZABÓ GÉZA. Könyvében, amely — elsősorban éppen az anyakönyv alapján — az 1555—1613 között fennálló coetus alapításáról és szervezetéről, külső és belső, anyagi és szellemi életéről, hitvallási problémáiról és megszűnéséről számol be, a coetus könyvtárának néhány lapos külön fejezetet szentel *Die gemeinsame Bibliothek* címmel. Adatai már eddig is ismertek voltak elsősorban THURY kiadásából¹; SZABÓ GÉZA a bejegyzések eredeti nyelven való közléséhez inkább csak öszekötő és magyarázó szöveget fűz, távolabbi következtetések nélkül. Ez SZABÓ GÉZA általános előadási módja, ami egész könyvét forrásszerűvé és további kutatások megbízható kiindulópontjává teszi. *Die gemeinsame Bibliothek* című fejezetének jelentősége pedig az, hogy a coetus könyvtárára vonatkozó adatokat beleállította az egész coetus történetének kereteibe. Arra a könyvtárra vonatkozó adatokat, amely magja volt a KASSAI MICHAELIS GYÖRGY 1724-ben történt adományozásával nagyszabásúvá fejlődött hallei magyar könyvtárnak.²

HARSÁNYI ANDRÁS.

Dercsényi Dezső: *Korszerű műemlékvédelem Olaszországban.* Budapest, 1941. 48 l. 8°.

Az Istituto Italiano di Cultura per l'Ungheria támogatásával megjelent munka az új olasz műemléki törvényt ismerteti és méltatja. De DERCSENYI DEZSŐ alapos munkája ezenkívül bemutatja az olasz műemlékvédelem gyökeres átszervezését is; részletes áttekintést nyújt az olasz műemlékvédelem fejlődéséről, megvilágítja a törvény fontos újításait. — Az 1939. év júniusában kibocsátott új olasz műemléki intézkedések a tárgyak jókarban-, épségbentartására és őrzésére vonatkozó rendelkezéseket, továbbá elidegenítés, vagy a tárgyak más úton való átruházásának, behozatal és kivitel, feltárások és leletek, másolás és közelvezés, és a kisajátítás szabályozásairól nyújtanak részletes

¹ THURY E.: *A wittenbergi akadémián járt magyar tanulók társaságának anyakönyve 1555—1608. Iskolatörténeti Adattár. Pápa, 1908. II. 37. skk.* Az adatok egyrészét felhasználta ASZTALOS MIKLÓS is: *Wissenschaftliches Leben in der Wittenberger ungarischen Gesellschaft im XVI. Jahrhundert. Ungarische Jahrbücher, X. (1930).* Különl. is.

² A hallei magyar könyvtárra von. ld. legújabban BUCSAY MIHÁLY: *Régi magyar könyvek a hallei magyar könyvtárban. Budapest, 1941. című munkáját.*